OIKEUSMINISTERIÖ

VASTINE

Erityisasiantuntija Katja Repo

25.10.2022

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Hallituksen esitys laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta (HE 144/2022 vp)

Vastineena lakivaliokunnalle annettujen kirjallisten lausuntojen johdosta oikeusministeriö esittää seuraavaa:

1 Yleistä

Esityksessä ehdotettujen lainmuutosten tarkoituksena on nopeuttaa lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä. Esityksessä ehdotetaan, että esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Myös syyttäjän tulisi näissä tapauksissa ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen, sekä nostaa syyte viivytyksettä. Tuomioistuimessa pääkäsittely olisi näissä tilanteissa aloitettava 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.

Lausunnonantajat ovat suhtautuneet ehdotettuihin muutoksiin pääosin myönteisesti. Jäljempänä kommentoidaan asiantuntijoiden lausuntoihin sisältyviä muutosehdotuksia ja yksityiskohtaisia huomautuksia.

2 Esityksessä omaksuttu malli kiireellisestä käsittelystä säätämiseksi

Tuomioistuinvirasto toteaa, että esityksessä vain tuomioistuimelle asetetaan kiinteä määräaika pääkäsittelyn aloittamiselle, kun taas poliisille ja syyttäjälle esitetään säädettäväksi tarkemmin määrittelemätön kiireellisyysvaatimus. Tällaisen yleisen kiireellisyysvaatimuksen asettaminen ei oletettavasti ole yhtä tehokas vaihtoehto kuin nimenomainen määräaika. Käsillä oleva esitys on askel oikeaan suuntaan, mutta vaarana on, että tutkinnalle ja syyteharkinnalle asetettu määrittelemätön kiireellisyys jää liian tehottomaksi. Vertailuna voidaan todeta, että Ruotsissa lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinta on keskitetty erikoistuneille tutkijoille ja esitutkinnan tulee olla valmis kolmessa kuukaudessa.

Sisäministeriön mukaan erityisesti lapsiin kohdistuva verkkorikollisuus on lisääntynyt. Erilaisten älylaitteiden yleistyminen on vaikuttanut siihen, että esitutkinta voi olla varsin moniulotteista ja kansainvälistä. Nopea ja tehokas tutkinta edellyttää entistä enemmän myös teknistä ja kansainvälistä osaamista varsinaisen esitutkinnan ohessa - esitutkinnan, joka kyseessä olevissa asioissa on monilta osin erittäin vaativaa, vaatii koulutuksen ja kokemuksen ohella jatkuvaa uuden oppimista sekä oheistoimia kuten välttämätöntä työnohjausta. Tutkinnan kestolle on tällaisten asioiden osalta vaikea asettaa tiukkoja määräaikoja, koska tarvittavien todisteiden hankinta ei ole yksiselitteistä.

Poliisihallitus toteaa, että esitutkinnan kiireellisyyttä ei ole tarkemmin lainsäädännössä eikä hallituksen esityksessä määritelty lukuun ottamatta pääkäsittelyyn liittyvää määräaikaa. On ongelmallista, jos kiireellisyys jää myöhemmässä vaiheessa esimerkiksi laillisuusvalvontaratkaisuilla linjattavaksi. Esitutkinnan kiireellisyyttä ja tutkinnan priorisointia ei tulisi kategorisesti luokitella rikosnimikkeiden perusteella ja asettaa täsmällistä ikärajaa 18 vuoden ikään. Tarkoituksenmukainen kiireellisyysluokitus perustuu rikoksen vakavuuteen ja sen vahingollisuuteen asianomistajalle, ottaen huomioon tekojen mahdollinen toistuvuus, rikoksesta epäilty henkilö, asianomistajan ikä, kehitysaste ja henkilökohtainen tilanne kokonaisuutena. Myös sillä on merkitystä, onko rikoksentekijä lapselle tuttu ja mahdollisesti saman ikäinen henkilö vai vieras aikuinen.

Professori Matti Tolvasen mielestä esitutkintaan ja syyteharkintaan ei voida säätää kiinteitä määräaikoja, koska esimerkiksi lapsiin ja nuoriin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa osan esitutkintatoimenpiteistä tekevät lastenpsykiatrian yksiköt ja nämä tutkimukset voivat eri syistä olla aikaa vieviä. Esimerkiksi kunniaan kohdistuvien rikosten tutkinnassa ei ole yleensä ole samalla tavalla aikaa vieviä tutkintatoimenpiteitä. Tutkintaan tulevat jutut poikkeavat siten työmääränsä ja tutkintaan vaadittavan ajan puolesta merkittävästi toisistaan. Riittävää on siksi, että laissa on ainoastaan velvoite kiireellisestä käsittelystä.

Helsingin poliisilaitos katsoo olevan sinänsä kannatettavaa, että alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien seksuaalirikosten ja muiden vakavien väkivaltarikosten esitutkinta toimitetaan kiireellisesti. Esitutkinnan toimittamisajan määrittäminen rikoslajin tai rikosnimikkeen perusteella on kuitenkin problemaattista, koska tutkittavana olevien juttujen laatu ja vaativuus on hyvin vaihtelevaa. Esitutkinnan ja rikosprosessin pitkittymiseen lapsiin kohdistuneissa seksuaalirikostapauksissa vaikuttavat useat tekijät. Esitutkintaa priorisoitaessa ylipäätään tulisi kyetä huomioimaan mahdollisimman suurissa määrin tapausten kokonaisarviota asianomistajan iän sijasta, vaikkakin alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien seksuaali- ja väkivaltarikosten selvittämisen asettaminen kiireelliseksi on useassa tapauksessa hyvin perusteltua.

Lounais-Suomen poliisilaitos toteaa, että lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnassa on useita erityispiirteitä, jotka itsessään pidentävät tutkinta-aikoja. Lisäksi tutkinnassa käytetään menetelmiä, joiden vasteaikaan ei voida esitutkinnassa juurikaan vaikuttaa. Näin ollen on perusteltua, että esitutkinnan toimittamiselle ei säädetä kiinteää määräaikaa, vaan esitutkinnan toimittaminen säädetään suoritettavaksi esityksen mukaisesti kiireellisesti. Kiireellisyyttä arvioitaessa painoarvoa on annettava tutkinnan joutuisuudelle silloin, kun esitutkinta ei ole odotuksella esitutkintaviranomaisesta riippumattomasta syystä.

Pirkanmaan käräjäoikeus toteaa, että hallituksen esitykseen sisältyy huomattavaa epäjohdonmukaisuutta sikäli, että ainoa kiinteä määräaika liittyy käsittelyyn käräjäoikeudessa, joka on nykyisellään verraten lyhyt osuus koko rikosprosessista. Eniten viivytystä useimmiten on esitutkinnassa ja mahdollisesti syyteharkinnassa, jos syyttäjä joutuu teettämään lisätutkintaa ennen syytteen nostamista. Täysin vaille huomiota on jäänyt se, että käsittelyajat hovioikeudessa ovat varsin pitkiä rikosasioissa, joihin ei liity vastaajan iästä tai vangittuna olemisesta johtuvaa kiireellisyyttä. Voidaan perustellusti kysyä, mitä lisäarvoa alaikäiselle asianomistajalle on siitä, että hänen asiansa joudutaan käsittelemään käräjäoikeudessa kovalla kiireellä ja mahdollisesti muiden asianosaisten oikeutta joutuisaan oikeudenkäyntiin loukaten. Tätä kiireellistä käsittelyä seuraa muutoksenhaku, jossa voi kulua aikaa toista vuotta ennen kuin asia on hovioikeudessa edes pääkäsittelyssä.

Oikeusministeriö: Esityksessä ehdotetuissa säännöksissä on lähdetty alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevia säännöksiä vastaavasti siitä, että esitutkinta ja syyteharkinta olisi toimitettava kiireellisesti, ja käräjäoikeudessa pääkäsittely tulisi aloittaa 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.

Esityksessä ei ehdoteta säännöksiä hovioikeusvaiheeseen. Esityksen taustalla olleessa rikosprosessin tehostamista koskevassa mietinnössä lähdettiin siitä, että asianomistajia koskeva sääntely saatetaan vastaamaan alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevaa sääntelyä, joka ulottuu vain käräjäoikeusvaiheeseen. Mietinnössä ei arvioitu laajemmin epäiltyjä koskevia säännöksiä. Oikeusministeriö katsoo, että sääntelyn muuttaminen hovioikeusvaihetta koskien edellyttäisi, että sääntelyä arvioitaisiin yhdessä alaikäisiä syytettyjä koskevan sääntelyn kanssa.

Esityksessä omaksutussa ratkaisussa kiireellisyydestä säätämiseksi rikosprosessin eri vaiheissa on pyritty tarkoituksenmukaisimpaan malliin ottaen huomioon eri vaiheiden tavoitteet ja menettelyn käytännön järjestämiseen liittyvät näkökohdat.

Oikeusministeriö katsoo, että esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa ei ole perusteltua säätää määräajoista asian käsittelylle. Ehdotetun sääntelyn piiriin kuuluvat rikokset voivat poiketa merkittävästi toisistaan siinä, minkälaisia toimenpiteitä ja aikaa rikoksen tutkinta ja syyteharkinta edellyttävät. Myös samalla rikosnimikkeellä tutkittavat rikosasiat voivat poiketa merkittävästikin toisistaan laajuudeltaan. Siten kaikille rikoksille yhteisen määräajan asettaminen ei vaikuta mahdolliselta. Määräajat saattaisivat myös vaikuttaa esitutkintaan ja syyteharkintaan niiden laatua heikentävästi, jos asian käsittelemiselle ei olisi riittävästi aikaa. Lisäksi esimerkiksi seksuaalirikosasioissa joudutaan usein pyytämään erilaisia lausuntoja, jolloin tutkinnan kestoon vaikuttavat myös esitutkintaviranomaisista riippumattomat syyt. Tuomioistuinvaiheeseen ei yleensä liity tällaisia piirteitä, minkä vuoksi siltä osin määräajan säätämisen on katsottu olevan mahdollista.

Oikeusministeriö katsoo, ettei kiireellisyyttä ole mahdollista määritellä lainsäädännössä tarkemmin. Kiireellisyys tarkoittaa sitä, että asia tulee käsitellä mahdollisimman nopeasti ottaen kuitenkin huomioon esitutkinnalle asetettujen tavoitteiden toteutuminen. On selvää, että erilaisissa asioissa tutkinta-ajat vaihtelevat, vaikka asia olisi kiireellisesti

käsiteltävä. Oikeusministeriö katsoo, että ehdotetut rikokset ovat tyypillisesti sellaisia, joiden vakavuus ja vahingollisuus asianomistajalle edellyttää kiireellistä käsittelyä riippumatta siitä, mitä muita piirteitä tapauksessa saattaa olla. Alle 18-vuotiaat henkilöt ovat lapsia ja edellyttävät erityistä suojelua rikosten haitallisilta vaikutuksilta. Tästä yleisesti hyväksytystä lähtökohdasta ei ole oikeusministeriön näkemyksen mukaan perusteltua poiketa esityksessä.

Ehdotettu sääntely vastaa alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevaa sääntelyä, minkä vuoksi oikeusministeriö katsoo myös johdonmukaisuussyiden puoltavan ehdotuksessa omaksuttua mallia.

Sääntelyn muuttaminen niin, että myös esitutkina- ja syyteharkintavaiheeseen säädettäisiin määräaika, johtaisi todennäköisesti myös ehdotuksesta aiheutuvien resurssivaikutuksien kasvuun.

3 Säännösten piiriin kuuluvat rikokset

Professori Matti Tolvasen mielestä kiireellistä käsittelyä koskeva rikosluettelo herättää muutamia kysymyksiä, erityisesti tarve kiireellisestä käsittelystä kunniaa loukkaavissa rikoksissa. Varsinkin someympäristössä nuoreen voi kuitenkin kohdistua vakaviakin kunniaa tai yksityiselämän suojaa loukkaavia rikoksia. Tolvanen ei esitä muutoksia hallituksen esitykseen tältäkään osin.

Lounais-Suomen poliisilaitos toteaa, että rikoslain 24 luvun rikosten, kuten kunnianloukkauksen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen, osalta kysymys on kuitenkin useimmiten ”kiusaamistyyppisistä" teoista, joissa oikeudenloukkaukset eivät kohdistu henkilöön ja siten yksilön oikeussuojan ydinalueelle, jolloin kiireellisyysvaatimuksesta tulee voida perustellusti poiketa. Hallituksen esityksessä esitetyn mukaisesti Lounais-Suomen poliisilaitos kannattaa alle 18 -vuotiaisiin kohdistuneiden seksuaali-, ryöstö- ja kiristysrikoksien sekä alle 18-vuotiaan henkeen ja terveyteen sekä vapauteen kohdistuvien rikosten esitutkinnan ja syyteharkinnan toimittamista kiireellisesti ja tuomioistuinkäsittelyä 30 päivän kuluessa asian vireille tulosta. Alle 18-vuotiaiden yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvien rikosten osalta kiireellisyysvaatimuksen säätäminen ei ole vastaavalla lailla välttämätöntä.

Poliisihallitus toteaa, että rikoslain 24 luvun rikokset (mm. kunnianloukkaus, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen ja viestintärauhan rikkominen) ovat rangaistusasteikoltaan ja vahingollisuudeltaan huomattavankin erilaisia verrattuna seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksiin. Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tapahtuvat nuorten ja aikuisten väliset kunnianloukkaukset ovat yleisiä, eikä suurta osaa tapauksista ilmoiteta poliisille. Samoin yksityisyyteen ja rauhaan liittyvät tapaukset voivat olla hyvin eri tasoisia ja asianomistajat kokea teot eri tavoin. Joka tapauksessa esimerkiksi lievähkön kunnianloukkauksen vahingollisuus asianomistajalle on täysin erilainen verrattuna seksuaalirikoksen vahingollisuuteen. Toki myös törkeä kunnianloukkaus ja toistuvat teot tai törkeä yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen voivat olla asianomistajalle vahingollisia. On kuitenkin huomattava, että perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä säädetty ankarin rangaistus on enintään sakko. Rikoslain 24 luvun rikosten esitutkinnan kiireellisyysvaatimusta ei siten voi

pitää täysin perusteltuna eikä se ole oikeassa suhteessa rikostutkinnan priorisointiperusteisiin kokonaisuutena.

Oikeusministeriö: Esityksessä säännökset kattaisivat lapsen henkeen, terveyteen, vapauteen ja yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvat rikokset sekä seksuaalirikokset. Erityisesti henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvat rikokset sekä seksuaalirikokset ovat niiden luonteensa vuoksi yleensä sellaisia rikoksia, joiden osalta kiireellisen käsittelyn tärkeys on erityisen korostunut. Kiireellinen käsittely on katsottu perustelluksi ulottaa koskemaan myös yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvia rikoksia. Nämä rikokset voivat liittyä esimerkiksi verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen. Tällaisilla rikoksilla voi siten olla alaikäisen asianomistajan kannalta niin ikään erityisen suuri merkitys, minkä vuoksi niidenkin käsitteleminen kiireellisesti on oikeusministeriön näkemyksen mukaan perusteltua.

Esityksen valmisteluvaiheessa on pidetty mahdollisena myös sellaista ratkaisua, jossa säännösten piiristä olisi suljettu pois yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvat rikokset. Näiden rikosten vähäisen määrän vuoksi viranomaisten resurssitarvearvioissa tällaisella rajauksella olisi ollut vain varsin vähäinen merkitys. Poliisihallituksen arviossa vaikutus olisi ollut 1,5 henkilötyövuoden verran. Syyttäjälaitoksen ja Tuomioistuinviraston tuottamissa arvioissa rajaamisella ei olisi ollut vaikutusta tarvittavien henkilötyövuosien määrään lainkaan.

Oikeusministeriö katsoo, että edellä mainituilla perusteilla säännösten kattamien rikosten piiriä ei ole perusteltua muuttaa ehdotetusta.

4 Pääkäsittelyn aloittamisen määräaika

Etelä-Suomen syyttäjäalue kysyy, onko tarkoituksenmukaista ja tarpeellista säätää näihin nyt kysymyksessä oleviin rikosasioihin hyvin lyhyt määräaika tuomioistuimen pääkäsittelyn aloittamiselle. Ongelman ydin ei liene lainkaan se, ettei lapsia ja nuoria koskevia pääkäsittelyitä aloiteta päivissä vaan se, että tapauskohtaisesti rikosprosessit kokonaisuutena voivat kestää hyvin pitkään. Ongelman korjaamiseksi lienee riittävää, jos määräaika pääkäsittelyn aloittamiselle olisi laissa esimerkiksi 3 kuukautta syytteen nostamisesta eikä vain 30 päivää. Määräajan lyhyys on syyttäjille jossain määrin kriittinen. Lainsäädäntötyössä tulisi siis vielä harkita, että esitettyä määräaikaa ainakin pidennettäisiin esimerkiksi kolmen kuukauden mittaiseksi. Tällöinkin esityksen tavoitteet edelleen toteutuisivat. Mahdollisuus poiketa pääsäännöstä yksittäistapauksessa ei ratkaise niitä toiminnan järjestämisen ongelmia, joita tarpeettoman lyhyt määräaika aiheuttaa yleisesti. Syyttäjätoiminta tulee kuitenkin järjestää lähtökohtaisesti 30 päivän määräajan sitovuuden oletukseen perustuen.

Suomen Asianajajaliitto toteaa, että esitetyt resurssit eivät ole riittävät 30 päivän aikarajan noudattamiselle, eikä kyseinen aikamääre ole muutoinkaan täysin perusteltu. Tästä syystä Asianajajaliitto ehdottaa, että rikosprosessille ei säädetä 30 päivän aikarajaa käräjäoikeudessa tuomioistuinkäsittelylle, vaan aikaraja olisi esimerkiksi 60 päivää tai asia jäisi yleisen kiireellisyysperiaatteen varaan myös käräjäoikeudessa. Asianajajaliitto näkee 30 päivän määrä-

ajassa useita käytännön ongelmia. Aika on yksinkertaisesti liian lyhyt, jotta pääkäsittely ja siihen valmistautuminen pystyttäisiin turvaamaan. Tälläkin hetkellä Asianajajaliiton tiedossa on, ettei säädetty 30 päivän aikamääre toimi edes alaikäisten rikoksesta epäiltyjen kohdalla, vaan säännöstä joudutaan usein kiertämään. Käräjäoikeudet eivät yksinkertaisesti pysty vajailla resursseilla noudattamaan asetettuja määräaikoja. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n 3 momentti ei pysty vastaamaan näihin ongelmiin. Mikäli aikamääreeksi säädetään 30 päivää, niin esityksen resursseja tulisi lisätä.

Pirkanmaan käräjäoikeus toteaa, että vaatimus pääkäsittelyn aloittamisesta 30 päivässä ei ole mahdoton toteuttaa. Vaatimus ei kuitenkaan ole toteuttavissa nykyisin henkilöstöresurssein. Hallituksen esityksessä on esitetty käräjäoikeuksiin kahdeksan tuomarin, kahdeksan sihteerin ja kahden haastemiehen lisäystä, jota voidaan pitää karkeasti alimitoitettuna. Jos käytetään Pirkanmaan käräjäoikeutta esimerkkinä, edellyttäisi lainsäädännön muuttaminen esitetyllä tavalla sitä, että käräjäoikeudessa olisi vähintään yksi pelkästään lapsia koskevia rikosasioista käsittelevä tuomari ja hänen työparinaan sihteeri. Tapausten määrän vuoksi niitä joutuisivat käsittelemään myös muut käräjäoikeuden tuomarit eikä henkilöstöä lisäämällä voida ratkaista salien varaamiseen liittyviä ongelmia. Oletettavaa on, että 30 päivän käsittelyaikavaatimus tulee hankaloittamaan oikeudenkäyntiavustajien aikatauluja sekä istunnoista sopimista asianosaisten kanssa. Lapsia asianomistajina koskevissa tapauksissa käräjäoikeuden pyrkimyksenä tähän asti on ollut sopia sellainen istuntoajankohta, joka sopii myös asianosaisten avustajille. Selvää on, että menettely ei ole enää mahdollinen, jos käsittely pitää aloittaa 30 päivässä vireilletulosta.

Rikosuhripäivystys kiinnittää huomiota siihen, että uudistuksen osalta on ensi arvoisen tärkeää myös se, että alaikäisellä asianomistajalla on oikeudenkäyntiavustaja jo esitutkintavaiheessa ainakin vakavimmissa rikoksissa ja mielellään jo kuulustelussa ja että esitutkintaviranomainen huolehtii avustajan hankkimisesta, mikäli asianomistaja tai hänen huoltajansa ei ole sellaista ymmärtänyt itse hankkia. Samoin on erittäin tärkeää, että asianomistajan ohjaus tukipalveluun (ETL 4:10.3) toteutuu. Mikäli alaikäinen tulee tietoiseksi avustajan tarpeesta vasta haastehakemuksesta tiedon saatuaan, aika istunnolle voi olla jopa ehdotettua 30 päivää lyhyempi, kun se lasketaan syytteen nostamisesta ja käytännössä kutsuja istuntoihin toimitetaan jopa vain päiviä ennen istuntoa. Jo 30 päivää on joskus lyhyt aika hankkia avustaja ja muu tarvittava tuki oikeudenkäyntiin, mikäli tästä ei ole huolehdittu aikaisemmin. Aika voi olla lyhyt myös avustajalle kartoittaa aiheutuneet vahingot ja hankkia niitä koskeva tarvittava todistelu (esim. potilasasiakirjat, lääkärinlausunnot). Mikäli alaikäisellä asianomistajalla on avustaja jo esitutkinnassa, tulisi puolestaan varmistua mahdollisuuksien mukaan siitä, että istunto sopii myös ko. avustajan aikatauluun. Uudistuksen toteuttamisen yhteydessä tulisi myös riittävällä resursoinnilla ja käytännön järjestelyillä varmistaa, ettei 30 päivän määräaika johda siihen, että muita jo sovittuja käsittelypäiviä siirretään, koska se ei olisi niiden asioiden asianomistajien kannalta oikeudenmukaista.

> *Oikeusministeriö*: Esityksessä ehdotetaan, että pääkäsittely tulisi aloittaa 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta säännösten kattamissa rikosasioissa. Ehdotus vastaa pääkäsittelyn aloittamisen määräajan osalta alaikäisiä vastaajia koskevaa voimassa olevaa säännöstä (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, 5 luvun 13 §:n 2 momentti).

Ehdotettu 30 päivän määräaika on perusteltu etenkin siitä näkökulmasta, että sääntely olisi yhdenvertaista sekä vastaajille että asianomistajille. Määräajan pidentäminen ehdotetusta asettaisi alaikäiset asianomistajat alaikäisiä vastaajia heikompaan asemaan. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan lausunnoissa esitetyt syyt eivät ole riittävä peruste tällaisen ratkaisun tekemiseksi. Oikeusministeriö toteaa lisäksi, että esitys perustuu hallituksen esityksen taustalla olleeseen rikosprosessin tehostamista koskeneeseen mietintöön, joka oli yksimielinen. Ehdotettu määräaika voisi lisäksi tukea sitä, että asia saatettaisiin esitutkinnassa ja syyteharkinnassa mahdollisimman jäsenneltyyn muotoon.

Oikeusministeriö on pyrkinyt arvioimaan uudistuksen resurssivaikutukset realistisesti siten, että uudistuksen toteuttamien käytännössä on mahdollista. Vaikutukset on arvioitu yhteistyössä Poliisihallituksen sekä Syyttäjälaitoksen ja Tuomioistuinviraston kanssa perustuen ehdotuksen piiriin kuuluvia rikosasioita koskeviin tilastotietoihin. Resurssitarpeista aiheutuvat määrärahaesitykset sisältyvät vuoden 2023 talousarvioesitykseen. Oikeusministeriön käsityksen mukaan esitetyt määrärahat ovat riittävät turvaamaan uudistuksen toteuttaminen.

Oikeusministeriö katsoo, että 30 päivän määräajan pidentäminen ehdotetusta ei olisi perusteltua.

Oikeusministeriö toteaa vielä, että uudistuksen toteuttamisen kannalta on tärkeää, että asianomistajan avustajan tarpeesta huolehditaan jo esitutkintavaiheessa, avustaja huomioidaan sopivan istuntopäivän etsimisessä sekä että asianomistajan ohjaamisesta tukipalveluihin huolehditaan.

5 Asianomistajan iän määräytyminen säännösten soveltamisen kannalta

Professori Matti Tolvasen mielestä on perusteltua ottaa lähtökohdaksi asianomistajan ikä prosessin alkaessa. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvia rikoksia tulee tutkittavaksi niinkin, että asianomistaja on jo aikaa sitten sivuuttanut 18 ikävuotta. On johdonmukaista soveltaa samaa sääntöä myös pääkäsittelyn aloittamiseen, kun syytetty on alle 18-vuotias.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia (jäljempänä EOAK) pitää varsin huonosti perusteltuna ensinnäkin sitä, että esityksen mukaan määräävää ei ole asianomistajan ikä rikoksen tekohetkellä, vaan toimenpiteen suorittamisen eli säännöksen soveltamisen hetkellä. Sinänsä näin on todettu esim. alaikäisten vastaajien osalta nykyisenkin esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 2 momentin perusteluissa (HE 222/2010 s. 189). Tämä on kuitenkin ristiriidassa esityksen tarkoituksen kanssa. Ei ole perusteltua, että rikosprosessi, joka olisi sitä aloitettaessa asianomistajan iän vuoksi kiireellinen, muuttuisikin pitkittyessään ei-kiireelliseksi, jos asianomistaja täyttää 18 vuotta. Itse asiassa esitutkinnan osalta ehdotetun esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 3 momentin sanamuoto näyttäisi pikemminkin puoltavan tulkintaa, että uhrin ikä tekohetkellä on ratkaisevaa (”jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta… rikosta”). EOAK:n mielestä ratkaisevaa tulisikin olla uhrin ikä epäillyn rikoksen tekohetkellä siten, että asian kiireellisyys säilyisi läpi koko rikosprosessiketjun. Kiireellisyyden taustalla olevat syyt eivät poistu asian viipymisen myötä. Esityksessä (s. 12) on viitattu yleisesti ”lainsäädännön systematiikkaan”, mutta

EOAK ei tässä yhteydessä pidä tuota perustelua vakuuttavana. Sinänsä olisi perusteltua pitää myös vastaajan kohdalla kiireellisyysperusteena nimenomaan hänen ikäänsä tekohetkellä.

Poliisihallituksen mielestä kannatettavaa on esityksen perusteluissa esitetty, että säännös koskisi asianomistajia, jotka ovat alle 18-vuotiaita esitutkintatoimenpiteen suorittamisen aikaan.

Pirkanmaan käräjäoikeuden mielestä EOAK:n esittämä vaihtoehto kiireellisyysperusteen säätämisestä niin, että ratkaisevaa on asianomistajan ikä tekohetkellä eikä asian vireille tullessa tuomioistuimessa, on sääntelyvaihtona mahdollinen, mutta se olisi vastoin yleensä sovellettua. Esimerkiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n 3 momentin mukainen alle 18 – vuotiaisiin vastaajiin liittyvä kiireellisyysperuste arvioidaan sen mukaan, onko vastaaja asian vireille tullessa alle 18 – vuotias. Jos asianomistajaan liittyvää kiireellisyysperustetta arvioitaisiin vireille tulon sijasta rikoksen tekohetken perusteella, laajenisi kiireellistä käsittelyä vaativien rikosasioiden määrä entisestään. Osa etenkin seksuaalirikosten asianomistajia on täysi-ikäisiä jo rikosilmoituksen tehdessään. On vaikea nähdä, miksi heitä pitäisi kohdella muista seksuaalirikosten täysi-ikäisistä asianomistajista eriävästi.

Oikeusministeriö: Esityksessä ehdotettujen, kiireellistä käsittelyä esitutkinnassa ja syyteharkinnassa koskevien esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 3 momentti ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n 3 momentti koskisivat asianomistajia, jotka ovat alle 18-vuotiaita toimenpiteen suorittamisen aikaan. Pääkäsittelyn aloittamista 30 päivässä käräjäoikeudessa koskevan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n 3 momentin kannalta määräävää olisi asianomistajan ikä asian tullessa vireille.

Asianomistajan iän vaikutusta prosessin eri vaiheissa säännösten soveltamisen kannalta koskeva, säännöskohtaisissa perusteluissa todettu pohjautuu alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevaan sääntelyyn. Alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevien esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 3 momentin ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n 2 momentin esitöiden mukaan ratkaisevaa säännösten soveltamisen kannalta on epäillyn tai syytetyn ikä toimenpiteiden suorittamisen hetkellä (HE 82/1995 vp, s. 162 ja HE 222/2010 vp, s. 189 ja 194). Myös oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n 2 momentin soveltaminen arvioidaan sen mukaan, minkä ikäinen vastaaja on asian tullessa vireille (82/1995 vp, s. 72). On johdonmukaista, että alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä sekä alaikäisiä asianomistajia koskevia, kiireellistä käsittelyä turvaavia säännöksiä sovelletaan vastaavin edellytyksin. Sen vuoksi nyt ehdotettavien säännösten soveltamista arvioitaisiin samoista lähtökohdista. Oikeusministeriö katsoo, että mikäli näistä lähtökohdista poikettaisiin käsiteltävänä olevassa esityksessä, myös alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevia säännöksiä pitäisi muuttaa vastaavasti. Koska kyse ei ole vain asianomistajia koskevasta sääntelystä, näitä kysymyksiä ei myöskään ole arvioitu esityksen taustalla olleessa hankkeessa laajemmin.

Lakivaliokunnan vastaanottamissa lausunnoissa on kannatettu erilaisia ratkaisuja asianomistajan iän määrittämiseksi. Professori Tolvanen on pitänyt perusteltuna ottaa lähtökohdaksi asianomistajan ikä prosessin alkaessa. EOAK:n mielestä ratkaisevaa tulisi olla uhrin ikä epäillyn rikoksen tekohetkellä.

Oikeusministeriö ei pidä perusteltuna muuttaa säännöksiä niin, että määräävää olisi asianomistajan ikä rikoksen tekohetkellä. Erityisesti esitutkinnassa voi olla haasteena tietää heti, milloin rikos on tehty ja minkä ikäinen asianomistaja on tuolloin ollut. Lisäksi eräät seksuaalirikokset vanhentuvat aikaisintaan, kun asianomistaja täyttää 28 vuotta. Näin ollen eteen voisi tulla tilanteita, joissa asianomistaja olisi selvästi jo aikuinen, mutta rikosasia tulisi silti käsitellä kiireellisesti. Kiireelliselle käsittelylle asianomistajan ollessa jo selkeästi aikuinen ei ole vastaavia perusteita kuin lapsiasianomistajien osalta. Sääntelyn muuttaminen EOAK:n esittämällä tavalla johtaisi myös ehdotuksista aiheutuvien resurssivaikutuksien kasvuun.

Oikeusministeriö ei pidä perusteltuna muuttaa säännöksiä niinkään, että määräävää olisi asianomistajan ikä esitutkinnan alkamishetkellä. Rikosprosessilainsäädännössä yleisesti joko asianosaisen ikä rikoksen tekohetkellä tai säännöksen soveltamishetkellä on määräävää. Ottamalla lähtökohdaksi asianomistajan iän esitutkinnan alkamishetkellä luotaisiin kolmas kategoria näiden rinnalle. Oikeusministeriö katsoo myös, että muuttamalla säännöksiä tällä tavalla saattaisi olla tarpeellista arvioida myös muita voimassa olevan lain säännöksiä, joissa asianosaisen ikä on säännöksen soveltamisen edellytyksenä. Tällainen ratkaisu niin ikään lisäisi ehdotuksesta aiheutuvia resurssivaikutuksia.

Molemmissa edellä mainituissa ratkaisuissa tulisi oikeusministeriön näkemyksen mukaan muuttaa myös alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevia säännöksiä vastaavalla tavalla. Näistäkin muutoksista aiheutuisi resurssivaikutuksia.

EOAK:n mielestä ehdotettu esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 3 momentin sanamuoto näyttäisi pikemminkin puoltavan tulkintaa, että uhrin ikä tekohetkellä on ratkaisevaa (”jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta… rikosta”). Oikeusministeriö katsoo, että paremmin pykälän tarkoitusta ilmentäisi esimerkiksi seuraava muotoilu:

> *Esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai asianomistajan henkeen, terveyteen, yksityisyyteen, rauhaan, kunniaan tai vapauteen kohdistunut rikos.*

6 Kirjallisen menettelyn sulkeminen sääntelyn ulkopuolelle

EOAK pitää tuomioistuinkäsittelyn osalta perusteltuna, että säädettäisiin myös muiden kuin pääkäsittelyssä ratkaistavien asioiden kiireellisyydestä, kun on kyse alaikäisestä asianomistajasta. Asianomistajan näkökulmasta kyse on tarpeesta saada asiaan joutuisasti ratkaisu, eikä tältä kannalta ole merkitystä, missä menettelyssä asia ratkaistaan. Vastaajan osalta vastaavaa sääntelyn muutostarvetta ei ole, kun rikosasia voidaan ratkaista pääkäsittelyä toimittamatta

kirjallisessa menettelyssä vain, jos vastaaja on teon tehdessään ollut täysi-ikäinen (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5a luku 1 §). Se, että kirjallinen menettely on keskimäärin suullista käsittelyä nopeampaa, ei ole peruste olla säätämättä velvollisuutta kiireelliseen käsittelyyn, jolloin varmistetaan, että kaikki lapsiin kohdistuneita rikoksia koskevat asiat ratkaistaan kiireellisesti myös kirjallisessa menettelyssä.

Pirkanmaan käräjäoikeus toteaa, että alaikäisiin kohdistuneet rikokset edellyttävät lähes poikkeuksetta pääkäsittelyn toimittamista ja tällaisia rikosasioita on kirjallisessa menettelyssä hyvin poikkeuksellisesti. Kirjallisessa menettelyssä rikosasian käsittely on käytännössä varsin joutuisaa eikä kiireellisyysvaatimuksella olisi olennaista merkitystä toteutuvien käsittelyaikojen kannalta.

Professori Matti Tolvasen mielestä on perusteltua, että käräjäoikeudessa kiireellisyys koskee vain pääkäsittelyä. Kirjalliseen menettelyyn valikoituu selviä ja suhteellisen lieviä rikostapauksia, joissa käsittelyn kesto ei ole suuri ongelma.

Oikeusministeriö: Esityksen käräjäoikeusvaihetta koskevassa ehdotuksessa pääkäsittely olisi aloitettava 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta. Säännös ei koskisi kirjallisessa menettelyssä käsiteltäviä asioita.

Oikeusministeriö ei katso perustelluksi ulottaa kiireellistä käsittelyä koskevia säännöksiä kirjalliseen menettelyyn. Kirjallisen menettelyn soveltamisala on rajattu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvun 1 §:n mukaisesti. Kirjallisessa menettelyssä voidaan käsitellä rikoksia, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Vastaajan tulee tunnustaa syytteessä kuvattu teko ja suostua kirjalliseen menettelyyn. Lisäksi asianomistajan tulee suostua asian käsittelyyn kirjallisessa menettelyssä, tai ilmoittaa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa. Kirjallisen käsittelyn soveltamiselle asetetut edellytykset tarkoittavat, että suulliseen käsittelyyn ohjautuvat asiat ovat todennäköisemmin asianomistajan kannalta merkityksellisempiä kuin kirjallisessa käsittelyssä käsiteltävät asiat. Siten kiireelliselle käsittelylle ei ole oikeusministeriön näkemyksen mukaan vastaavia perusteita kirjallisen käsittelyn osalta.

Edellä todetun lisäksi kirjallinen käsittely on yleensä huomattavasti suullista käsittelyä nopeampaa. Vuosina 2017—2021 rikoslain 20, 21, 25 ja 31 lukuja koskevissa rikosasioissa suullisessa käsittelyssä eli pääkäsittelyssä ratkaistujen asioiden käsittelyn kesto on ollut 5,6—8,2 kuukautta. Kirjallisesti käsiteltyjen asioiden käsittelyn kesto mainituissa rikosasioissa on ollut 2,6—3,5 kuukautta. Siten kirjallisesti käsiteltävien asioiden osalta kiireellisyydestä säätämiselle ei ole yhtä suurta tarvetta kuin suullisesti käsiteltävien asioiden osalta.

7 Ehdotettu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §

EOAK:n käsityksen mukaan sen ratkaiseminen, nostaako syyttäjä syytteen ja syytteen nostaminen ovat yksi ja sama asia. EOAK pitäisi riittävänä, että säädettäisiin, että syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen. Tällöin poistuisi myös turha kysymys siitä, vai-

kuttaako ja miten jälkimmäisen lauseen ilmaisu ”ilman viivytystä” asian kiireellisyyteen. Samoja ilmaisuja sinänsä käytetään mainitun lain alaikäisen epäillyn syyteharkintaa koskevassa säännöksessä. Ilmaisut ovat alun perin lähtöisin 1990-luvulta (hallituksen esitys 82/1995 vp), jolloin oli ajateltavissa, että syytteen nostamisesta päättämisen ja laatimisen aika oli erotettavissa siitä, kun syyte pantiin vireille eli ”nostettiin” (paperit toimitettiin käräjäoikeuteen). Nykyisin tällaista eroa ei voitane tehdä.

Oikeusministeriö: Esityksessä ehdotetaan, että jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai hänen henkeensä, terveyteensä, vapauteensa, yksityisyyteensä, rauhaansa tai kunniaansa kohdistunut rikos, syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen. Myös syyte on nostettava ilman viivytystä. Jos rikosasian asianomistaja on alle 18-vuotias ja kyse on edellä mainitusta rikoksesta, pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus aloittaa. Säännökset vastaavat rakenteeltaan voimassa olevia, alle 18-vuotiaita epäiltyjä ja syytettyjä koskevia säännöksiä (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luvun 8 a § ja 5 luvun 13 §).

Voimassa olevaa alaikäisiä vastaajia koskevaa säännöstä, jonka mukaan pääkäsittely on pidettävä 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta, muutettiin vuonna 2004 niin, että määräaikaa pidennettiin 14 päivästä 30 päivään. Hallituksen esityksessä 271/2004 vp todettiin tuolloin, että eräillä paikkakunnilla on menetelty niin, että haastehakemus jätetään syyttäjälle odottamaan käräjäoikeuden ilmoitusta sopivan käsittelypäivän löytymisestä, ja haastehakemus toimitetaan käräjäoikeuteen vasta kaksi viikkoa ennen käsittelypäivää. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n 2 momentin mukaan alle 18-vuotiasta vastaajaa koskeva syyte on nostettava ilman viivytystä. Haastehakemuksen jättäminen odottamaan syyttäjälle ei vastaa lainsäätäjän tarkoitusta nuorten asioiden nopeasta käsittelemisestä. Asianosaisten ja muiden oikeudenkäyntiin kutsuttavien henkilöiden sekä heidän haastamiseensa liittyvien tavoitettavuusongelmien kannalta olisi tärkeää, että rikosasia tulee mahdollisimman nopeasti vireille käräjäoikeudessa.

Edellä mainitussa hallituksen esityksessä todettuun viitaten oikeusministeriö toteaa, että oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a § on selvyyden vuoksi perusteltua säilyttää nykyisessä muodossaan.

8 Säännösmuutosten vaikutukset

Sisäministeriön mukaan esitykseen liittyvä rahoitustarve on poliisille myönnetty; 515 000 euron lisämääräraha sekä kertaluonteiset 50 000 euron tietojärjestelmäkustannukset. Näin ollen sisäministeriö katsoo, että esityksessä ehdotetut muutokset on myös tosiasiallisesti mahdollista toteuttaa.

Syyttäjälaitos toteaa, että nykytilanteessa on olennaista tiedostaa, että tällainen uusi kiireellisyysperuste tulee entisestään lykkäämään ja hidastamaan muiden, syyteharkinnassa jo pidempään olleiden juttujen käsittelyä. Uudistuksen piiriin kuuluvien asioiden käsittely ilman

lisäresursseja johtaisi siihen, että asioita käsittelisivät jatkossa myös sellaiset syyttäjät, jotka eivät ole perehtyneet lapsiin kohdistuviin rikoksiin ja niiden erityispiirteisiin. Syyttäjien työkuorman tasaamiseksi näitä asioita jouduttaisiin jakamaan myös muille syyttäjille, sillä yksi näihin asioihin perehtynyt syyttäjä ei kykene hoitamaan samanaikaisesti kovinkaan monen kiireellisen asian syyteharkintaa ja aloittamaan pääkäsittelyä 30 vuorokauden kuluessa asian vireille tulosta käräjäoikeuteen ja olemaan lisäksi valmiudessa aloittaa saman asian pääkäsittely uudelleen 30 vuorokauden sisällä, mikäli käsittely ensimmäisellä kerralla joudutaan perumaan. Tällöin menetettäisiin erikoistumisesta saadut hyödyt ja vaikutus saattaisi olla prosessia hidasta. Myös syyteharkinnan laatu kärsisi. Ilman lisäresursseja uudistuksen toteuttaminen johtaa väistämättä syyttäjällä käsiteltävänä olevien muiden rikosasioiden käsittelyaikojen pidentymiseen.

Tuomioistuinvirasto haluaa kiinnittää huomiota tarpeeseen seurata ehdotetun lainsäädäntömuutoksen toteutumista ja sen vaikutuksia tulevaisuudessa. Tärkeää olisi perusteellisesti arvioida se, onko esitutkinnalle ja syyteharkinnalle asetettu yleinen kiireellisyysvaatimus omiaan lyhentämään käsittelyaikoja, vai olisiko syytä pohtia nimenomaisen määräajan asettamista eri käsittelyvaiheille tai kokonaisprosessille, tulisiko rikokseksi epäillyn teon tapahtuma-ajankohdan olla yksiselitteisesti määrittävä tekijä sille, kuuluuko asia kiireellisen käsittelyn piiriin vai ei, riippumatta siitä, tuleeko asianomistaja rikosprosessin kuluessa mahdollisesti täysikäiseksi. Nyt annetun esityksen mukaan kiireellisyysvaatimus loppuu, jos asianomistajan täyttää 18 vuotta tutkinnan tai syyteharkinnan aikana. Lisäksi tulisi arvioida, miten rajauksen ulkopuolelle jäävien lapsiin kohdistuneiden rikosten käsittelyajat mahdollisesti muuttuvat eli vaikuttaako uudistus haitallisesti niiden käsittelyihin, pidentäen niitä entisestään.

EOAK toteaa, että pelkät lainmuutokset eivät riitä. Viranomaisille tuleekin varmistaa riittävät resurssit, jotta säädösten uudistamisella olisi todellista positiivista vaikutusta. Ilman lisäresursseja muiden rikosasioiden käsittely viivästyy. Myös viranomaistoiminnan laatu voi kärsiä, jos lapsia koskevia asioita joutuvat käsittelemään poliisit ja syyttäjät, jotka eivät ole erikoistuneet näihin asioihin.

Etelä-Suomen syyttäjäalue nostaa esiin, että kilpailevia kiireellisyysperusteita on useita ja näissä oloissa on jossain määrin epäselvää sekin, mitä asian kiireellisyydellä lopulta tarkoitetaan. Muissakin rikosasioissa on asianosaisia, joiden tärkeiden oikeutettujen etujen toteutuminen edellyttää joutuisaa rikosprosessia. Säätämällä toiset rikosasiat kiireellisiksi käy niin, että muut joutuvat entisestään odottamaan. Esityksen mukainen kiirehtimisperuste ainakin ilman riittäviä lisäresursseja tarkoittanee sitä, että useiden yli vuoden syyttäjällä vireillä olleiden asioiden käsittely entisestään pidentyy. Tilastojen perusteella on vaikeaa arvioida, olisiko esitetty valtakunnallinen 10 htv:n lisäys riittävä. Hallituksen esityksestä ilmenevä lisäresurssin tarve on minimissään välttämätön kiireellisyysuudistuksen toteuttamiseksi. Resurssilaskelmaan liittyy kuitenkin epävarmuustekijöitä. Varmemmin asian turvaisi, jos viimeistään tämän uudistuksen myötä Syyttäjälaitoksen resursseja korotettaisiin merkittävästi nyt esitettyä laskelmaa enemmän. Syyttäjäalue nostaa esiin myös haasteet rekrytoida riittävän päteviä syyttäjiä. On pelättävissä, että käsillä olevasta sekä seksuaalirikoslainsäädäntöä varten annettavista lisäresursseista huolimatta suoranainen työvoimapula estää sen, että vielä pitkään aikaan kiireellisille jutuille olisi osoitettavissa vapaana oleva, kulloinkin kyseessä olevaan juttutyyppiin erikoistunut tai hyvin perehtynyt syyttäjä.

Helsingin poliisilaitos toteaa, että tulevat lakiuudistukset tulevat haastamaan voimakkaasti seksuaalirikostutkinnan tilaa. 1.1.2023 voimaan tuleva RL 20 kokonaisuudistus tuo lukuisia uusia tekotapoja rangaistavuuden piiriin. Odotettavaa on, että poliisille ilmoitetaan uudistuksen myötä aiempaa olennaisesti enemmän epäiltyjä rikoksia. Myös esimerkiksi seksuaalisen ahdistelun soveltamisalan merkittävä laajentaminen tulee todennäköisesti huomattavasti lisäämään tehtyjen rikosilmoitusten määrää. Helsingin poliisilaitoksen seksuaalirikostutkintaryhmän henkilöresurssin ylläpitäminen on haasteellista. Seksuaalirikostutkintaan on jouduttu rekrytoimaan viime vuosina vasta valmistuneita uransa alussa olevia poliisimiehiä, jotka ovat ammatillisen kehityksensä alkutaipaleella. Heidän perehtymisensä ja kouluttautumisensa vaativaan ja sensitiiviseen rikostutkintaan vie paljon aikaa.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että kuten esityksessäkin todetaan, säännösmuutosten tavoitteita ei ole mahdollista saavuttaa ilman lisäresurssien kohdentamista jokaiseen prosessin vaiheeseen, poliisille, syyttäjälaitokselle ja tuomioistuimille. Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että valtion talousarvioesityksessä 2023 (HE 154/2022 vp) on varauduttu lisäresursointiin poliisin, syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinten määrärahaesityksissä. Ehdotettujen säännösten sanamuoto käsittelyn kiireellisyydestä esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa jättää, sinänsä perustellusti, jossain määrin harkinnanvaraa sille, miten kiireellisyyttä käytännössä tulkitaan. Siten lisäresursoinnin riittävyyttä on jatkossa seurattava tarkasti.

Lounais-Suomen poliisilaitos toteaa, että hallituksen esityksessä arvioidun 29 htv:n lisätarpeen kanssa samanaikaisesti on huomioitava vuoden 2023 alusta voimaan tuleva RL 20 luvun kokonaisuudistus, joka erilaisten asiantuntija-arvioiden mukaan lisää merkittävästi poliisille ilmoitettavien seksuaalirikosten määrää. Uudistus kasvattaa myös tutkinta-aikoja, koska rangaistavuuden alan laajentuminen rikosten tunnusmerkistöjen muuttuessa suostumusperusteiseksi johtaa siihen, että entistä huomattavasti suurempi osa rikoksista tutkitaan loppuun asti ja lähetetään syyteharkintaan. Poliisin suorittamalla paljastavalla toiminnalla on viime vuosina saatu selvitettyä laajoja rikossarjoja ja paljastava toiminta olisikin oltava painopistealueena myös jatkossa, koska sillä pystytään tehokkaasti sekä ennalta estämään rikoksia, että saattamaan uhreja avun piiriin. Tehokkaasti suoritettuna paljastava toiminta kuitenkin sitoo huomattavan määrän resursseja. Niin ikään KRP:n CSE-tiimiltä internet -palveluntarjoajien kautta tulevien ilmoitusten määrä on jatkuvassa kasvussa ja näitä asioita tutkittaessa on löydetty lukuisia seksuaalirikosten alaikäisiä asianomistajia. Ottaen huomioon poliisilaitoksilla jo entuudestaan tutkittavana olevat rikosasiat ja edellä mainitut seikat toimintaympäristön muutoksineen, ei hallituksen esityksessä esitettyä 29 henkilötyövuoden lisäystä voida pitää riittävänä. Sillä vastataan osittain uutena tulevaan kiireellisyysvaatimukseen, mutta sillä ei korjata jo nyt olemassa olevaa varsin haasteellista tutkintatilannetta saatikka mahdollisteta panostusta paljastavan toiminnan suorittamiseen tehokkaasti ja sen tuloksena selvinneiden rikosasioiden perusteellista tutkimista.

Pirkanmaan käräjäoikeus toteaa, että hallituksen esityksessä on esitetty käräjäoikeuksiin kahdeksan tuomarin, kahdeksan sihteerin ja kahden haastemiehen lisäystä, jota voidaan pitää karkeasti alimitoitettuna. Jos käytetään Pirkanmaan käräjäoikeutta esimerkkinä, edellyttäisi lainsäädännön muuttaminen esitetyllä tavalla sitä, että käräjäoikeudessa olisi vähintään yksi

pelkästään lapsia koskevia rikosasioista käsittelevä tuomari ja hänen työparinaan sihteeri. Tapausten määrän vuoksi niitä joutuisivat käsittelemään myös muut käräjäoikeuden tuomarit eikä henkilöstöä lisäämällä voida ratkaista salien varaamiseen liittyviä ongelmia. Lakiesityksen aiheuttama lisähenkilöstön tarve koko valtakunnan tasolla on vähintään kaksinkertainen hallituksen esityksen laskelmiin verrattuna. Arviossa on otettu huomioon se, että tuomioistuimien nykyisetkään resurssit eivät ole suhteessa kasvaneeseen työmäärään ja vaatimuksiin saada asiat käsiteltyä kiireellisenä. Hallituksen esitys nykyisessä muodossa on realistinen ainoastaan siinä tapauksessa, että tarvittavat lisäresurssit pystytään osoittamaan tuomioistuimille. Mikäli tähän ei ole edellytyksiä, uudistus tulisi toteuttaa kohdentaen käsittelyaikaa koskeva vaatimus ainoastaan vakaviin lapsiin kohdistuviin rikoksiin. Jos pääkäsittelyn aloittamista 30 päivässä koskeva vaatimus olisi rajattu ainoastaan seksuaalirikoksiin, esitykseen sisältyvät lisäresurssit olisivat oikeassa suhteessa kiireellisyyttä ja käsittelyaikoja koskeviin vaatimuksiin.

Poliisihallitus toteaa, että ottaen huomioon poliisilaitoksilla jo nyt tutkittavana olevat vakavat rikosasiat ja tutkinnan vaatimukset, ei esitettyä määrää voi pitää riittävänä. Esitetyllä resurssilla vastataan osittain uutena tulevaan kiireellisyysvaatimukseen, mutta sillä ei korjata jo nyt olemassa olevaa varsin haasteellista tutkintatilannetta. Rajallisilla resursseilla poliisi kykenee aloittamaan esitutkintatoimenpiteet kiireellisesti, mutta tutkintojen loppuunsaattamisessa on haasteita. Poliisin tilastojen mukaan lapsiin kohdistuvien pahoinpitelyrikosten tutkinta-aika oli vuosina 2019-2021 keskimäärin 202 päivää ja seksuaalirikosten keskimäärin 268 päivää (lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 292 päivää). Poliisilaitoksilla työskentelee yhteensä n. 150 lapsirikostutkinnan erityiskoulutuksen saanutta rikostutkijaa, joiden päätehtävä on lapsiin kohdistuneiden seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten tutkinta. Mikäli tutkinta-aika halutaan nykyisestä puolittaa, edellyttäisi se karkeasti arvioiden kaksinkertaisen tutkijamäärän lisäystä. Tätä ei kuitenkaan voida pitää realistisena tavoitteena, ja lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkintaa, osaamista ja moniviranomaisyhteistyötä tulee kehittää ja tehostaa edelleen jo tehtyjen toimenpiteiden lisäksi. Realistinen arvio resurssitarpeesta on edellä mainituin perustein 75 henkilötyövuotta, jotta tutkintaa voidaan tehostaa ja selvästi nopeuttaa nykyisestä kiireellisyysvaatimuksen edellyttämällä tavalla.

> *Oikeusministeriö:* uudistuksen resurssivaikutukset on pyritty arvioimaan realistisesti siten, että uudistuksen toteuttamien käytännössä on mahdollista. Vaikutukset perustuvat Poliisihallitukselta sekä Syyttäjälaitokselta ja Tuomioistuinvirastolta saatuihin arvioihin, jotka pohjautuvat ehdotetun sääntelyn piiriin kuuluvia rikosasioita koskeviin tilastotietoihin. Resurssitarpeista aiheutuvat määrärahaesitykset sisältyvät vuoden 2023 talousarvioesitykseen. Oikeusministeriön käsityksen mukaan esitetyt määrärahat ovat riittävät turvaamaan nyt ehdotetun uudistuksen toteuttaminen.
>
> Oikeusministeriö toteaa vielä, että oikeudenhoidon selonteon on määrä valmistua syksyn 2022 aikana. Selonteossa arvioidaan oikeudenhoidon tilannekuvaa ja toimintaedellytyksiä sekä resurssitarpeita laajemmin ja esitetään tarvittavia jatkotoimenpiteitä.

9 Muuta

EOAK nostaa esiin, että rikosprosessien viivästyminen on pitkään ollut ongelma Suomessa. Tämä on tullut esille niin kansallisessa laillisuusvalvonnassa kuin myös EIT:n oikeuskäytännössä. Sekä pitkään viipyneiden esitutkintojen että syyteharkintojen määrät ovat viime vuosina kasvaneet voimakkaasti. Asiaa olisi kuitenkin perusteltua tarkastella myös yksittäistä/yksittäisiä kiireellisyysperusteita laajemmin. Viranomaisten resurssit ovat rajalliset ja kun joku asiaryhmä säädetään kiireelliseksi, niin tämä tarkoittaa, että muut jutut joutuvat odottamaan, jos resurssit pysyvät samoina. Olisi perusteellisesti arvioitava, olisiko priorisoinnin yksityiskohtaisemmalla ja kattavammalla sääntelyllä lakitasolla saavutettavissa joitain hyötyjä. Esitutkinta, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely ovat kaikki varsin työvoimavaltaisia prosesseja, joten käytettävissä olevien työntekijöiden määrä ja laatu on keskeistä. Jos lähtökohtaisesti kaikki asiat on tutkittava ja jos ainakaan kovin olennaisia henkilöstölisäyksiä ei ole odotettavissa (eli viipymiset olisivat varsin pysyvä ilmiö), olisi perusteltua, että priorisointi ei jäisi yksittäisten virkamiesten vastuulle.

> *Oikeusministeriö:* Esityksen taustalla olleessa rikosprosessin tehostamishankkeessa on arvioitu vain lapsiin kohdistuvien rikosten nopeuttamiseksi tarvittavia toimenpiteitä. Arvioinnin kohteena ei ole ollut laajemmin erilaiset priorisointiperusteet esitutkinnassa tai rikosprosessissa.

Rikosuhripäivystys nostaa esiin, että voimassa olevan esitutkintalain 9 luvun 6 §:n 5 momentissa säädetystä oikeudesta huolimatta RIKUn asiakastyössä käy ilmi säännöllisesti tilanteita, ettei asianomistajan määrätty oikeudenkäyntiavustaja ole saanut esitutkintapöytäkirjaa automaattisesti sen valmistuttua. Useilla avustajilla on tapana esittää pyyntö pöytäkirjan saamisesta myös erikseen kuulustelun yhteydessä, mutta silti pöytäkirjaa ei aina lähetetä. Rikosprosessin tehostamisen kannalta olisi tärkeää, että tällaiset käytännön prosessit toimisivat automaattisesti ja esitutkintapöytäkirja toimitetaan aina sen valmistuttua kaikille poliisin tiedossa oleville asianosaisten avustajille.

> *Oikeusministeriö*: Esitutkintalain 9 luvun 6 §:n 5 momentin mukaan rikoksesta epäillylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätylle puolustajalle ja asianomistajalle mainitun luvun 1 a §:n nojalla määrätylle oikeudenkäyntiavustajalle on lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta. Siten Rikosuhripäivystyksen esiin nostama ongelma ei vaikuttaisi olevan lainsäädännössä.

Suomen Asianajajaliitto toteaa, että käsillä olevassa uudistuksessa keskitytään käytännössä ainoastaan käräjäoikeusvaiheeseen, joskin esitutkinnan kiireellisyyteen myös esitetään muutosta. On toki totta, että suuri osa käräjäoikeuksissa annettavista tuomioista jää lainvoimaisiksi. Toisaalta varsinkin lapsiin kohdistuvissa rikosasioissa muutosta haetaan varsin usein. Ei ole sen paremmin asianomistajaa kuin vastaajaakaan lohduttava tieto, että käräjäoikeudessa asia kyllä saadaan tuomioon asti käsitellyksi reilussa kuukaudessa, jos prosessin kokonaiskesto hovioikeusvaiheineen joka tapauksessa on vuosia. Nyt paikataan yhtä kohtaa rikosprosessin kokonaisketjussa, joka valitettavasti ei ratkaise oikeudenkäyntien keston kokonaisongelmaa millään tavoin kokonaisuudessaan.

> *Oikeusministeriö*: Esityksessä ei ehdoteta säännöksiä hovioikeusvaiheeseen. Esityksen taustalla olleessa rikosprosessin tehostamista koskevassa mietinnössä lähdettiin siitä,

että asianomistajia koskeva sääntely saatetaan vastaamaan alaikäisiä epäiltyjä ja syytettyjä koskevaa sääntelyä, joka ulottuu vain käräjäoikeusvaiheeseen. Mietinnössä ei arvioitu laajemmin epäiltyjä koskevia säännöksiä. Oikeusministeriö katsoo, että sääntelyn muuttaminen hovioikeusvaihetta koskien edellyttäisi, että sääntelyä arvioitaisiin yhdessä alaikäisiä syytettyjä koskevan sääntelyn kanssa.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että henkilöresurssien määrällisten lisäysten ohella on huolehdittava siitä, että lapsiin kohdistuvia rikoksia käsittelevät kaikissa prosessin vaiheissa ammattilaiset, jotka ovat perehtyneet lapsiin kohdistuviin rikoksiin ja niiden erityispiirteisiin. Paras mahdollinen lopputulos sekä prosessin laadun että joutuisuuden osalta saavutettaisiin, jos ammattilaiset olisivat nimenomaisesti erikoistuneet lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyyn. On myös huomattava, että esimerkiksi verkossa tapahtuvat lapsiin kohdistuvat rikokset vaativat lisäksi omaa erityisosaamista.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että hallituksen esityksessä asetettujen tavoitteiden saavuttamista, poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten resurssien riittävyyttä sekä lakimuutosten vaikutuksia lapsiuhrien asemaan ja toipumiseen seurataan ja arvioidaan jatkossa säännöllisesti. Lisäksi on huolehdittava siitä, että tutkimustietoa tuotetaan kattavasti.

Poliisihallitus nostaa esiin tutkinnan keskittämistä koskevat tarpeet. Hallituksen esityksen taustalla olleessa työryhmän mietinnössä tehty ehdotus tutkinnan ja tutkinnanjohdon keskittämisestä kytkeytyy suoraan lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkinnan tehostamiseen ja siten myös tutkinnan kiireellisyyteen ja olisi pitänyt ottaa hallituksen esitykseen mukaan esitetyt resurssitarpeet huomioiden, eikä jättää esityksestä pois. Poliisi kehittää jatkuvasti rikostutkinnassa käytettäviä välineitä, menetelmiä, työprosesseja, tutkijoiden osaamista ja tutkinnanjohtajien esitutkinnan johtamisen osaamista, mutta se edellyttää resursseja. Tutkinnanjohtajien osaaminen on keskeistä ja ratkaisevaa vakavien rikosten tutkinnassa.

Oikeusministeriö: Esityksen taustalla olleessa rikosprosessin tehostamista koskevassa mietinnössä ehdotettiin esitutkintalakia muutettavaksi siten, että jos esitutkinnassa kohdistetaan alle 18-vuotiaisiin tutkintatoimenpiteitä, olisi voimassa olevaan lakiin sisältyvän tutkintatoimenpiteiden keskittämisedellytyksen lisäksi tutkinnan johto annettava mahdollisuuksien mukaan tällaisiin tehtäviin erityisesti perehtyneille tutkinnanjohtajille. Tarkoituksena oli varmistaa riittävä osaaminen alle 18-vuotiaisiin kohdistuvassa esitutkinnassa.

Lisäksi esitutkintalakiin ehdotettiin lisättäväksi säännös haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä koskevan esitutkinnan keskittämiseksi. Esityksessä ehdotettiin esitutkintalakiin uutta 4 luvun 7 a §:ää, jossa säädettäisiin asianomistajaan kohdistuvien esitutkintatoimenpiteiden ja tutkinnan johdon antamisesta tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille ja tutkinnanjohtajille, jos asianomistajan arvioidaan esitutkinnassa olevan erityisen suojelun tarpeessa esitutkintalain 11 luvun 9 a §:n nojalla tehtävän arvion perusteella.

Nyt käsiteltävä esitys ei kuitenkaan koske edellä mainittuja ehdotuksia. Osa rikosprosessin tehostamista koskeneessa mietinnössä tehdyistä ehdotuksista sisältyy pakkokeinolain ja esitutkintalain tarkistamista koskevaan hallitukseen esitykseen (217/2022 vp). Muiden ehdotuksien jatkovalmistelua arvioidaan tarkemmin myöhemmin.